

י"א אדר

הרב יוסף רוזין

צילום שלא בהסכמה

בתאריך י"א באדר חל יום פטירתו של הרב יוסף רוזין, שנפטר בתאריך זה בשנת תרצ"ו (1936). הרב מפורסם בכינויו הרוצ'ובר, על-שם עיר הולדתו. הרב שימש כרבה של העיר דווינסק, לקהל החסידים, לצד הרב מאיר שמחה הכהן שהיה הרב של 'המתנגדים'. הרב רוזין חיבר סדרת ספרים בשם 'צפנת פענח', כאשר השם מבטא את הטמון בכתביו הדורש פענוח רב, שכן הרב כתב בצורה תמציתית עם הרבה הפניות למקורות שונים בלי לבאר את פשר ההפניה. דרך לימודו הייתה בעלת ייחודיות רבה - הוא מנתח ויורד לשורשי המצווה או הדין כדי לבאר את ההשלכות ההלכתיות, הוא אחז בשיטת הפלפול גם כאשר דן בהלכה למעשה, הוא נשען על הרמב"ם באופן בלעדי עד כדי זניחת יתר הראשונים, דבר שעורר עליו ביקורת מגדולי תורה.¹

פסקי הלכה רבים של הרב רוזין נמצאים בספר 'שלמת יוסף', המכיל התכתבות בין הרב שלמה סובול בן העיר דווינסק לרב יוסף רוזין, ולכן נקרא 'שלמת יוסף' על-שם שניהם. נדון באחת התשובות שבספר זה. באותם הימים החלו להשתמש במצלמה, והרב סובול העלה את השאלה האם מותר לאדם לצלם את חברו שלא בהסכמתו ולמכור את התמונה ולהרוויח מכך כסף?² הרב רוזין אסר להפיק רווח ממנוי מצילום תמונה שלא בהסכמת המצולם, וציין למקורות רבים מהם עולה שיש איסור הנאה ממנוי של חברו. מצד אחד נאמר: "אסור לאדם שיהנה ממנוי חברו",³ מאידך גיסא מובא⁴ שאדם המוצא שטיח נאה אותו הוא צריך לשמור לבעליו עד שובו, אסור לו לפרוס אותו בביתו כדי להתנאות ולהתגאות בו. מבואר, שאסור לאדם ליהנות ולהפיק רווח כלכלי מרכושו של חברו שלא בהסכמתו. הנחת היסוד בדבריו שהתמונה של האדם המצולם היא רכושו ולכן לא ניתן להפיק ממנה רווח שלא בהסכמתו. ניתן לערער על הנחה זו ולטעון שתמונת האדם אינה רכוש שלו אלא פרי יצירתו של המצלם, שכן בפעולתו הוא יצר תמונה, ולכן היא שייכת לו והוא יכול להפיק מתמונה זו רווחים. ואכן, הרב סובול שלח את אותה השאלה לרב יוסף חיים זוננפלד, והיא כתובה בספר הנושא את השם 'שלמת חיים',⁵ על-שם שני הרבנים. הרב זוננפלד ענה שהתצלום אינו שייך למצולם אלא למצלם שעשה מעשה ביצירת התצלום והוא שייך לו להפיק ממנו

¹ אב בחכמה (מג ע"א-ע"ב); שו"ת שרידי אש (ח"א סימן מב).

² שו"ת שלמת יוסף (סימן כ אות ה).

³ בבא מציעא (ק"ז ע"ב).

⁴ בבא מציעא (ל ע"א).

⁵ שו"ת שלמת חיים (ח"מ סימן מו).

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

רווחים. בדבריו ישנה הבחנה בין הבעלות של האדם על גופו, שכן החובל בו חייב בתשלום, דבר המורה על כך שהגוף הוא רכושו וממונו של האדם, לבין תצלום או ציור של האדם ע"י חברו, שאין התצלום או הציור אלא העתק של האדם ולא בבעלותו.⁶

מחלוקת זו מעלה בפנינו שאלה נוספת - האם אדם חייב רק אם הוא מפיק הנאה ורווח מרכושו של חברו, או שמא הוא חייב גם אם הוא מפיק רווח ללא רכושו של חברו? לדעת הרב זוננפלד, מותר לצלם אדם שלא בהסכמתו ולהפיק רווח כלכלי מהתמונה, שכן התמונה אינה רכוש של המצלום. ברם, ניתן לטעון שיתכן לאסור זאת ולחייב את המצלם גם כאשר אין הוא מפיק רווח והנאה מגוף הרכוש של חברו.

הרב יחזקאל לנדא⁷ דן באדם שחיבר פירוש על משניות סדר נזיקין וקדשים, ולשם כך שכר בית דפוס שידפיס עבורו. באותם הימים, אופן ההדפסה היה באמצעות סידור האותיות על גבי דפים. אך מה עושים באותיות שנשארו? במקרה שלפנינו המדפיס השאיר לעצמו את האותיות והדפיס עותקים נוספים שלא בידעית מחבר הפירוש.

הבעייתיות במקרה זה היא, שבעל הפירוש שכר את שירותי סידור האותיות והדפוס, אך האותיות לא שייכות לו, כך שהמדפיס יכול לעשות בהן כרצונו וליצור העתקים נוספים של הפירוש. אבל מצד שני, המשמעות של פרסום העתקים נוספים של הפירוש היא הפסד כלכלי לבעל הפירוש שלא יקנו את ספריו שלו.

בתשובתו חייב הרב לנדא את המדפיס לשלם חלק מההוצאות עבור סידור האותיות משום 'זה נהנה וזה חסר', כי עתה לא יקנו מהמחבר את ספריו. בדבריו יש חידוש גדול - חיוב הנאה אינו מוגבל רק לאדם הנהנה מגוף החפץ השייך לחברו, שהרי המדפיס לא נהנה מנכסי המחבר שכן המחבר שכר את שירותי מסדר האותיות ולא קנה אותם כלל. מכאן שסיבת החיוב היא הנאה בצורה עקיפה גם כשאינה מנכסי הבעלים.⁸

דוגמה נוספת לחידוש זה מתאר הרב מלכיאל צבי טננבוים.⁹ הוא דן באדם שהמציא 'מים מתוקים ומריחים' והשיג רישיון מבית הרפואה, אך חברו זייף את הרישיון והחל למכור גם מים כאלו. הרב היה מודע למבוכה ההלכתית, שכן גם במקרה זה אין האדם מפיק רווח כלכלי מרכוש חברו, שהרי הרכוש של חברו הוא הרישיון ומכתב זה מונח במקומו. מאידך גיסא, יש בכך גרימת הפסד לחברו. הרב חייב את המזייף אך הציב רף לחיוב, השתתפות בהוצאות הממוניות למטרת השגת הרישיון בלבד, אך אין כל יכולת להגביל אותו בחיקוי המוצר. שוב נמצאנו למדים על כך שיש יכולת לחייב מדין 'נהנה' גם כאשר אין ההנאה ישירה מגוף הרכוש של חברו. לפיכך, יתכן ויש לחייב את המצלם אדם שלא ברשותו, גם אם נניח שהתצלום אינו רכושו. יש לציין לנימוקים נוספים לאסור צילום שלא בהסכמה: פגיעה בצנעת הפרט;¹⁰ עשיית צלם אדם, ויכול אדם להחמיר על עצמו ולדרוש שלא יצלמוהו ויעשו ממנו צלם כזה.¹¹ תשובה זו הובאה בפני בית-המשפט בעניין סירובה של נהגת להצטלם לצורך הנפקת רישיון נהיגה.

⁶ ראו: שו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן פה אות א).

⁷ שו"ת נודע ביהודה (תניינא חו"מ סימן כד).

⁸ להרחבה: תחומין (כרך ו עמוד 195).

⁹ שו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן קנז).

¹⁰ הרב יצחק זילברשטיין (שושנת העמקים, עמוד קיח הערה נח).

¹¹ שו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן קיד).